

Natuurspeeltuin Het Woeste Westen: een avontuurlijke plek

Martin Hup

Er speelt een meisje tot haar knieën in de sloot. Ze is een dam aan het bouwen van takken. De eerste keer uitproberen lukte niet, vandaar dat ze nu tot haar middel nat is. Verderop lopen vier jongens op een rij. De voorste heeft een stok in zijn hand, of eigenlijk is het nu een speer. Het zijn oermensen op jacht en de voorste is het stamhoofd. Weer een stukje verderop zit een jongetje verscholen tussen het riet bij de slootkant. Hij kijkt gebiologeerd naar de kikkersvisjes en roert af en toe met een stokje in het water. Er komen een jongen en een meisje op een vlot voorbijvaren. Aan de andere kant van het terrein, tussen de wilgenbosjes, hebben meisjes een hut gebouwd. Ze maken afspraken over wie de tuin gaat maken en wie de binnenkant gaat versieren met bloemetjes. Dit is hún plek. Welkom op natuurspeeltuin Het Woeste Westen in Amsterdam West.

Het Woeste Westen is een openbaar avontuurlijk gebied waar kinderen de natuur kunnen ontdekken en waar ze vrij kunnen scharrelen, ravotten, kliederen, klimmen en klauteren. “Voor echte avonturiers die niet bang zijn om vies te worden” is het adagium op de homepage.

De speeltuin bestaat sinds 2010 en is gelegen in een uithoek van het Amsterdamse Westerpark. Met een oppervlakte van drie hectare is het de grootste stedelijke natuurspeeltuin van Nederland. Het is een oud stuk veenweidegebied: lang gerekte eilanden omringd door sloten met riet langs de kant. Een lange rij hoge wilgen en hier en daar struiken en knotwilgen. Bij de aanleg van de natuurspeeltuin is er landschappelijk eigenlijk niet zo veel veranderd. Wat speeltoestellen betreft zijn er een kabelbaan, een pontje, een groepsschommel, een hoge klimstam en een touwparcours. Verder zijn er als speelaanleidingen een speelvijver met een handpomp, een stromend beekje, een paar wilgentunnels, vier spannende bruggetjes en een paar losse vloten. Bovendien liggen er flink wat losse takken en stammen. Op het eerste gezicht is het wat betreft de inrichting eigenlijk niet zo heel bijzonder. Wel opvallend is de onoverzichtelijkheid vanwege de sloten die het terrein in eilanden verdeelt, het hoge riet en het grote oppervlak. Daardoor is er de mogelijkheid voor kinderen om te struinen en uit het zicht te raken van ouders.

Nu vijf jaar na de opening is de natuurspeeltuin een groot succes gebleken. Inmiddels komen er jaarlijks ruim 57.000 bezoekers. Het Woeste Westen is daarmee de best bezochte stedelijke natuurspeeltuin van Nederland. Het is een populaire en belangrijke bestemming geworden voor Amsterdamse kinderen en hun ouders. Een niet gering aantal bezoekers komt zelfs van buiten Amsterdam.

Hoe is het speelterrein tot stand gekomen?

In het kader van dit artikel zal ik deze vraag vanuit persoonlijk perspectief beantwoorden.

De aanzet tot het oprichten van een natuurspeeltuin was dat ik een plek wilde creëren waar stadse kinderen dezelfde soort ervaringen kunnen opdoen als die ik in mijn jeugd heb gehad. Hoewel rijk aan een scala aan grootstedelijke en digitale ervaringen zie ik het gemis aan ‘ouderwetse’ avontuurlijke belevenissen bij de Amsterdamse jeugd.

Bij het nemen van het initiatief voor de oprichting van de natuurspeeltuin kwamen eigenlijk alle aspecten van mijn leven een beetje samen. Mijn opvoeding, mijn studie biologie, mijn werk als medewerker natuur- en milieueducatie en mijn ervaring als biologiedocent. Ook mijn vrijheidsdrang en hang naar avontuur, mijn vaderschap en toch niet onbelangrijk denk ik, het feit dat ik ooit padvinder ben geweest.

Bovenstaande brengt mij op de vraag in hoeverre mijn avontuurlijke (speel)ervaringen hebben bijgedragen aan mijn vorming. Wat voor ervaringen hebben ertoe bijgedragen dat ik ben wie ik ben en doe wat ik doe? Als ik aan de vorming van kinderen denk, denk ik meteen aan de opvoeding van de ouders c.q. opvoeders. Maar de dagelijkse opvoeding (daar betrap ik mijzelf op met mijn zoon) lijkt vooral veel op het opleggen van beperkingen; doe dit niet, dat moet je zo doen, kun je even helpen, het is tijd, pas op, kijk uit etc. Het lijkt soms wel op het indammen van alles wat een kind eigenlijk wil. Aan de andere kant probeer ik een inspirerend voorbeeld te zijn en mijn kind de nodige mooie ervaringen mee te geven. Het liefst een beetje avontuurlijke: met papa wild kamperen, met het gezin in een gammele kajuitboot op trektocht, een mini-expeditie door een dicht begroeid bos en ga zo maar door. Wat avontuurlijke uitstapjes betreft heeft mijn zoon geen klagen met een vader die dit als hobby en professie heeft. Maar ik ben me er terdege van bewust dat dit allemaal plaatsvindt in aanwezigheid van een of meerdere volwassenen. En als ik terugdenk aan mijn eigen jeugd dan zijn de sterkste en de spannendste ervaringen eigenlijk allemaal ervaringen die ik zónder

mijn ouders opdeed: als kind op avontuur met vriendjes, meestal stiekem, gevaarlijk, geheim, verboden, met kattenkwaad en wat vandalisme. Dáármee heb ik mezelf ontdekt, ben ik mijn grenzen tegengekomen, heb ik mijn grenzen verlegd en daardoor ben ik gegroeid. Dat buitenspelen met vriendjes was ook niet zo nu en dan, maar we waren elke middag buiten. In de loop der jaren heeft dat een reeks van sterke ervaringen opgeleverd. Hoe stiekemer en gevaarlijker des te sterker de ervaring. Hier en daar zitten daar ook topervaringen tussen. Al deze ervaringen hebben mij voor een belangrijk deel gevormd.

En mijn ouders? Wat deden die? Die lieten mij vooral lekker vrij buitenspelen met de afspraak voor het donker weer thuis te zijn. Die wisten niet precies waar ik uthing en bij thuiskomst voelden ze me daar ook niet over aan de tand. Niet alles van je kind willen weten is ook vrij laten. Ook als ik geen zin had stuurde mijn moeder me soms de straat op met de mededeling “ga maar lekker buitenspelen. Zoek maar een vriendje met wie je kunt spelen”. Ik heb pas geleden gehoord dat de psycholoog Dolph Kohnstamm dit ‘liefdevolle verwaarlozing’ noemt. Ik denk dat mijn ouders dat toepasten, niet bewust maar gewoon in de tijdgeest van toen. En de tijdgeest van nu, wat betreft vrij laten van kinderen? Welke avonturen kunnen ze nog beleven? Er heerst tegenwoordig steeds meer een angstcultuur. Veel ouders willen dat hun kind niets naars overkomt en beschermen hun kind(eren) tegen alle gevaren en zelfs tegen mogelijk vervelende ervaringen. Zodoende worden kinderen steeds minder vrij gelaten. En ik moet toegeven dat ik mijn zoon lang niet zo vrij laat als mijn ouders mij vrij lieten, hoewel ik er toch bewust mee bezig ben. Ik betrap mezelf er op dat ik het in deze tijd, in een grote stad, in deze maatschappelijke constellatie en met de concurrentie van televisie en tablet, moeilijk vind om mijn kind die vrijheid mee te geven die ik hem eigenlijk toewens.

Uit onderzoek over vrijetijdsbesteding van kinderen blijkt dat het gemiddeld genomen met de huidige generatie kinderen behoorlijk droevig is gesteld. Ze spelen heel weinig buiten, komen nauwelijks nog in de natuur en zijn in een bijna continue aanwezigheid van volwassenen, thuis, op school, op de naschoolse opvang en met ouders die de kinderen overal mee naar toe nemen en overal heen brengen (de Engelsen noemen dit *helicopter parenting*, wat weer *bubble wrapped* kinderen tot gevolg heeft). Daarnaast is er een toename van het aantal kinderen met ADHD, angststoornissen, depressies en overgewicht. Richard Louv (Louv,2007) spreekt in dit verband over een ‘natuurtekortstoornis’.

Ook naar mijn idee is er sprake van een enorme verarming van het leven van kinderen doordat we hen niet alleen natuur, maar ook veel vrijheid en avontuur ontnemen en daarmee de mogelijkheid tot gezonde vorming en ontwikkeling.

Persoonlijk houd ik mijn hart vast voor de toekomst waarin de huidige generatie kinderen over een jaar of twintig de maatschappij draaiende moet gaan houden. Zo vraagt vrij ondernemerschap veel avontuur en durf om risico's te nemen. In steeds meer beroepen worden creativiteit en inventiviteit belangrijke eigenschappen gevonden. Maar ook zelfstandigheid en onderlinge communicatie zijn belangrijke vaardigheden voor deelnemers aan de toekomstige maatschappij. Allemaal vaardigheden die een kind tijdens vrij spelen met vriendjes of vriendinnetjes van jongs af aan kan leren. Het beste dus zonder inmenging van volwassenen.

Bovenstaande ervaringen en ideeën vormden mijn motivatie om een aantal jaar geleden een natuurspeeltuin te initiëren in Amsterdam. Een plek waar ouders hun kinderen los durven laten en de kinderen op avontuur kunnen gaan en zichzelf kunnen zijn.

De visie

Mijn visie voor Het Woeste Westen is het vrije spel te bevorderen en natuurervaringen aan te bieden. Het is onze hoofdtaak dit zo goed mogelijk te faciliteren en de juiste randvoorwaarden hiervoor te scheppen. Ik zeg vaak: "Ik ben van het anti-organiseren." Het faciliteren bestaat uit het aanbieden en onderhouden van een uitdagend, schoon natuurerrein zonder echte gevaren. Onder het scheppen van randvoorwaarden vallen onder andere het altijd open zijn, zeven dagen in de week, de aanwezigheid van vriendelijke gastheren/-vrouwen, het aanbieden van een toilet, goede koffie schenken voor de ouders en het klaar hebben staan van een EHBO-does. Verder is er de mogelijkheid om schepnetten te lenen waarmee kinderen zelfstandig slootbeestjes kunnen vangen. Maar er is ook een kampvuur dat altijd brandt en een bepaalde sfeer neerzet (zoals een bezoeker eens zei: "Het ruikt hier altijd naar Het Woeste Westen."). Naast het faciliteren, organiseren we ook wel activiteiten zoals avonturenclubs, natuurlessen voor scholen, verjaardagspartijtjes en evenementen. De achterliggende gedachte bij deze begeleide activiteiten is om de bekendheid van Het Woeste Westen te vergroten. Zo zijn er bij de schoolbezoeken en de evenementen kinderen voor wie het een eerste bezoek is. Vaak kinderen die van huis uit niet zo veel op hebben met natuur en vrij spelen.

Regelmatig zien we ze dan weer snel terug voor een herhalingsbezoek met hun ouders. De activiteiten zorgen er ook voor dat er altijd reuring is. De gezellige drukte werkt drempelverlagend voor de bezoekers die voor het vrij spelen komen. Daarnaast doen we het ook voor het genereren van geld. In een tijd van geringe subsidies moeten we als organisatie nu eenmaal kunnen blijven bestaan.

Met alle georganiseerde activiteiten bedienen we uiteindelijk maar een zesde van het totaal aantal bezoekers. Goed faciliteren is in die zin een hele efficiënte manier om bezoekers aan te trekken en te bedienen. Het overgrote deel bestaat namelijk uit kinderen en ouders die komen voor het vrij spelen.

In die laatste zin, "... kinderen én ouders die komen voor vrij spelen", zit een rare tegenstrijdigheid. De praktijk laat zien dat er nauwelijks ouders zijn die hun kinderen zelfstandig op de fiets of lopend naar onze speeltuin laten gaan, ook niet in de leeftijdscategorie 9-12 jaar. De ligging van Het Woeste Westen en de grote stad Amsterdam worden daarvoor toch respectievelijk te ver en te gevaarlijk bevonden. Echter, in dit gegeven lijkt meteen hét succes van Het Woeste Westen te schuilen. Het terrein geeft ouders voldoende gevoel van veiligheid. Terwijl het voor kinderen groot en avontuurlijk genoeg is om uit het zicht van ouders echt vrij te kunnen spelen. Ik noem dit wel 'de nieuwe vrijheid van de hedendaagse jeugd'. In zekere zin is Het Woeste Westen dus een vrijspel-reservaat. Net zoals een indianenreservaat waar de 'natives' zichzelf mogen zijn, kunnen kinderen nog zichzelf zijn in deze natuurspeeltuin. Dit kan natuurlijk als een armzalige toestand worden beschouwd, maar ik ben ervan overtuigd dat, als deze mogelijkheid er niet zou zijn, veel Amsterdamse kinderen een stuk minder en veel beperktere (natuur) speelervaringen zouden opdoen. Bijvoorbeeld in een park met alleen een grasveld om te ballen of een speeltuin met vastomlijnde speeltoestellen die slechts uitnodigen tot vastomlijnd spel.

Daarbij komt dat tachtig procent van de Amsterdamse kinderen nooit of niet vaker dan één keer per jaar in de vrije natuur(gebieden) komt. Vanuit onze visie is de natuurspeeltuin ook geen eindstation in natuurbeleving, maar een opstap voor het bezoeken van de echte natuur.

Een van de gastheren staat buiten voor het gebouwtje bij de ingang. In een middag komen de volgende uitspraken van ouders aan hem voorbij: "Dit heb ik als kind ook allemaal gedaan. Ik vind het zo tof dat mijn dochter dit ook mee kan maken." Of: "Als Het Woeste Westen er niet was, had ik al lang een huis buiten Amsterdam gekocht." Een vaste gast: "Ik voel me net lid van een clan hier, met altijd dat

kampvuur aan, de natuur en de vriendelijke mensen.” En: “Mijn zoon heeft ADHD en dit is zo lekker voor hem ... en voor mij.” Of “Bedankt voor het spelen”, bij het weggaan. Maar ook: “Hoe loopt de route?”

Avontuur en vrij spelen

Naar mijn mening is het vrije spelen, zonder bemoeienis van een volwassene, het enige echte spelen. Al het andere is spelletjes doen, gezellig samen zijn (socialiseren) of een stiekeme vorm van educatie. Bij het vrije spel komen er dingen los bij kinderen die duizend keer mooier en waardevoller zijn dan met welk begeleid spel dan ook. Bij vrij spel wordt een beroep gedaan op heel veel aspecten zoals fantasie, samenwerken, doorzetten, uitdagingen aangaan, problemen oplossen, ruzietjes oplossen, risico's inschatten en ga maar zo door. Wat ik op Het Woeste Westen zie is dat kinderen die vrij worden gelaten hier echt 'los' gaan en uren achter elkaar kunnen spelen.

Een moeder komt met drie kinderen van ongeveer 8-10 jaar de speeltuin binnen. Ze zegt tegen de kinderen dat ze lekker vrij mogen gaan spelen. Zelf blijft ze op het terrasje koffie drinken en een krantje lezen. Na een half uur komen de kinderen terug met de mededeling dat ze klaar zijn met spelen. De moeder vraagt: “Hoezo?” Het antwoord van de kinderen is: “We hebben alles al gedaan.” Hiermee bedoelen ze dat ze alle speeltoestellen, het pontje en de kabelbaan gehad hebben. Het antwoord van de moeder is: “Nou we blijven hier nog wel even. Hier heb je een boterham en ga maar weer lekker spelen.” De kinderen kijken een beetje beduusd, maar draaien weer rechtsomkeer het speelterrein op. Na twee uur komt de moeder naar mij toe en vraagt: “Zou het nog wel goed gaan met ze, want ik heb ze helemaal niet meer gezien. Ik begin me een beetje zorgen te maken.” Ik probeer haar gerust te stellen door te zeggen dat ze nu waarschijnlijk juist echt lekker aan het spelen zijn. Even later komen de kinderen door honger gedreven tevoorschijn. Ze krijgen een boterham en wat drinken, en de moeder zegt: “Kom maar even aan tafel zitten.” Het antwoord van de kinderen is: “Nee, nee, we nemen het wel mee want we zijn bezig”, en ze verdwijnen weer uit beeld.

Dit soort taferelen zijn geen uitzondering bij ons. En nog dagelijks vind ik het bijzonder om te zien wat er met kinderen gebeurt die blijkbaar zo in hun spel opgaan dat ze dat uren vol kunnen houden, spelend met bijna niets.

Het vrije spel in de natuur appelleert blijkbaar ergens aan, ook bij kinderen die weinig in de natuur komen en in eerste instantie terughoudend zijn. Soms weten ze niet meteen wat te doen of zijn ze bezorgd voor vieze kleren. Als deze kinderen over een drempel stappen, staan ook zij binnen

een uur tot hun knieën in de sloot of met modder in hun handen. Het avontuur, het ravotten, het vies en nat worden past gewoon bij kinderen. Wonderbaarlijk goed, durf ik te beweren.

Er komt een groep 7 langs voor een natuurproject, maar aan het einde van de dag mogen de kinderen zelf vrij spelen van de juf. Het is lekker warm. Ik zie een groepje bij de kabelbaan die over de (prut)sloot gaat. Er komt een jongen stil te hangen boven de sloot. De anderen lachen, maar komen hem niet te hulp zodat hij ten slotte in de sloot moet afstappen. Die is hier gelukkig niet zo diep. Na een tijdje staat het hele groepje tot net boven de knieën in de sloot. Maar wie schetst mijn verbazing als ik even later tussen hen een Marokkaans meisje zie dat zich stilletjes steeds een stukje verder in de sloot laat zakken totdat ze op haar knieën op de bodem zit met het water tot haar oksels. Ze heeft een uitdrukking van stiekemigheid en een glundering van de nieuwe ervaring op haar gezicht die heel bijzonder is. Hier neemt ze dit moment te baat om voor zichzelf een onvergetelijke eerste ervaring van vies en nat worden te creëren. Dit zal ze waarschijnlijk in haar leven niet snel nog een keer ervaren.

De oermens in ons

Omdat kinderen hier urenlang kunnen opgaan in hun spel, omdat ze hier echt los gaan en ik vind dat hier iets bijzonders aan de hand is, ben ik gaan speuren in de wetenschappelijke literatuur waaraan het vrij spelen in de natuur appelleert.

De gewone psychologie spreekt van drie verschillende ontwikkelingen die een kind doormaakt als het speelt: emotionele ontwikkeling, motorische ontwikkeling en cognitieve ontwikkeling. En we lezen dat de natuur een uitdagende omgeving is voor kinderen. Maar dat gaf mij nog niet het bevredigende antwoord op wat ik zie gebeuren bij de kinderen. Ik zie dat er een soort behoefte vervuld wordt, een soort oerdrijf. Toen ik uitkwam op de evolutionaire psychologie vond ik de antwoorden op mijn waarnemingen. Hoewel daar ook meerdere varianten op de theorie van (het nut van) spelen zijn, komt het erop neer dat spelen, al helemaal als dat in de natuur plaatsvindt, beantwoordt aan een evolutionair proces.

De oermens in ons is slechts bedekt met een dun laagje recente geschiedenis en moderne maatschappij. Omdat de fysiek-genetische evolutie de maatschappelijk-culturele evolutie niet heeft weten bij te benen, zijn de neurale processen van onze jagende en verzamelende voorouders nog steeds werkende. Terwijl volwassenen deze processen met hun ratio goed weten te onderdrukken staan kinderen makkelijker in contact met die oermens in hen. Daarnaast lijkt het alsof het kinderspel de loop van de evolutie versneld doorloopt, van prehistorisch aapmens tot

het heden. Ik zeg altijd “geef een jongen een stok en je hebt een jagende Neanderthaler”. Denk aan de jongens aan het begin van dit artikel die letterlijk oermensje aan het spelen waren.

Spelen is als een instinct en vergelijkbaar met andere biologische drives, als honger en seksuele driften die zijn geëvolueerd voor ons voortbestaan. Waarschijnlijk hadden ook oermenskinderen een speelperiode, want ook kinderen uit hedendaagse primitieve stammen kennen kinderspel. Ook een heel aantal diersoorten kent spel tijdens hun ‘jeugd’. Doordat de omgeving voor hen nog complex en gevarieerd is, is het belangrijk dat de jongen van de soort genoeg tijd en ruimte hebben om zich fysiek en psychologisch aan te passen aan die omgeving. Het is ook zo dat, hoe gecompliceerder de sociale structuren zijn in de diergroep, des te langer hun jeugdige speelperiode duurt. Bij de mens is die dus het langst.

Het evolutionair nut van spelen ligt in het feit dat er bij het spelen twee elkaar aanvullende processen plaatsvinden. Ten eerste vindt tijdens het spelen directe ontwikkeling van de hersenen plaats doordat er nieuwe verbindingen tussen hersencellen aangemaakt worden (andere verbindingen dan door bijvoorbeeld cognitief leren). Spelen is een uiterst complexe bezigheid. Spelende kinderen zijn ondergedompeld in een soort onderzoek: vergaren en analyseren van ervaringen, dingen samenstellen op nieuwe manieren, uitproberen en fouten maken, eigen ideeën creëren over wat het leven is en deze testen, en complexe motorische uitdagingen aangaan. Hierdoor geven kinderen eigenlijk leiding aan het samenstellen van hun eigen hersenen (en daarmee hun overlevingskansen).

Ten tweede wordt er door het spelen een menselijk brein geconstrueerd dat ook kan anticiperen op wat kan gaan komen en dan handelt naar wat de omgeving te bieden heeft. Dus een brein dat kan anticiperen op veranderingen en niet slechts aanpast aan de behoefte van het moment zoals dat bij bijna alle diersoorten het geval is. Het spelen van de mens resulteert dus in flexibele, beweeglijke/migrerende persoonlijkheden en in een mensheid die bereikt heeft waar ze nu staat.

Verder helpt spelen niet alleen om een betere volwassene te worden, maar de voordelen van het spelen zijn ook dat het kinderen nú helpt een beter kind te zijn. Daar sluit Korczak bij aan met zijn uitspraak over het recht van het kind op de dag van vandaag: “Wij willen kinderen te veel voorbereiden op de toekomst; ‘later als je groot bent’, ‘straks, als je naar school gaat’..... maar kinderen snakken ernaar om nu te leven. In hun spel gaat het om ervaringen van dit moment. Kind-zijn heeft een zelfstandige betekenis” (Korczak, 1984). Kinderspel zou wat mij betreft ook een

zelfstandige betekenis moeten hebben. Te vaak wordt er spel aangeboden of begeleid met als doel leereffecten te bewerkstelligen. Maar echt kinderspel is doelvrij. Spelen om het spelen.

Ik observeer een meisje van een jaar of vijf dat in het natte zand zit bij de handpomp. Andere kinderen zwingelen de pomp driftig op en neer. Het meisje is rustig bezig om zand met haar handen uit te smeren op een platte kei. Elke keer pakt ze weer een hand vol om vervolgens in langzaam draaiende bewegingen het modderige zand uit te smeren. Ik kijk daar wel een kwartier naar en vind het interessant dat het kind zo lang achter elkaar, schijnbaar gedachteloos, hetzelfde kan doen. Vervolgens ga ik naar andere plekken van de speeltuin om kinderspel te observeren. Na een half uur kom ik weer langs het meisje en ik zie haar tot mijn verrassing nog steeds precies hetzelfde doen! Ik kijk er nog eens een kwartier naar. Het meisje is dus in volle aandacht al zeker een uur bezig met een heel simpel lijkend spel.

Een spelend kind lijkt zo oppervlakkig gezien een simpel fenomeen, maar het is het resultaat van een diepe onweerstaanbare drang. Het kind neemt de kans waar om de oermens in zichzelf - zijn biologische zelf - te uiten en zijn geëvolueerde oerinstincten en behoeften te bevredigen. Op een dieper niveau zorgt het voor zijn eigen welbevinden en het welbevinden van de soort en de wereld waarin het leeft.

De rol van natuur

Voor het grootste deel van onze geschiedenis, en feitelijk gedurende onze complete prehistorie, hebben we een intiem contact gehad met de natuur. Met dat in het achterhoofd is het niet moeilijk te snappen dat kinderen tot natuur worden aangetrokken en dat er iets magisch gebeurt wanneer spelen en natuur samengaan. Als mens zijn we onderworpen aan de invloed van wat men noemt, *biophilia*, een instinctmatige aantrekkingskracht naar alles wat leeft. Vooral gedurende de kinderjaren zijn we bijzonder gemotiveerd om de natuur om ons heen te ontdekken.

Ik geef een les over bodemdierpjes. De bedoeling is dat de kinderen zelf kleine diertjes gaan zoeken. De ervaring staat voorop, een lesbrief komt er daarom bij ons niet aan te pas. Na een uitleg gaan de kinderen met lepel, bak en loeppetje aan het werk. Al snel hoor ik de eerste enthousiaste kreten als "ik heb een duizendpoot" en "meester, meester, deze heeft allemaal jonkies". Wat elke keer weer opvalt is het wilde enthousiasme dat losbreekt bij de leerlingen dat vaak over gaat in het gebiologeerd bestuderen van details. Ze verkeren in een verwonderingsfase waar ik ze niet uit wil halen met een invulblad.

Maar er zitten ook altijd wel een paar leerlingen tussen met een haast panische angst voor kleine diertjes “ieun, meester, een spin”, en die dan twee meter achteruit springen. Daar ligt dan weer een uitdaging voor mij. Vaak hoor ik van kinderen de vraag of er ook teken zijn. Ze kunnen een pissebed nog niet van een spin onderscheiden, maar het woord ‘teek’ kennen ze dan weer wel. Daar wordt vaak flinke angst voor ingeboezemd door de ouders. Soms zoveel dat daardoor alle natuur als gevaarlijk wordt gezien.

Vanuit evolutionair oogpunt spelen kinderen om te veranderen en te ontwikkelen. Dus verandering en veranderbaarheid om steeds nieuwe uitdagingen aan te kunnen gaan moeten ook de boventoon voeren in een speeltuin, eerder dan geriefelijke voorspelbaarheid. Natuur is van zichzelf een rijke complexe omgeving. Veel aan verandering onderhevig (beweging, groei, weersomstandigheden, seizoenen etc.) en veel prikkels biedend (zicht, reuk, sensorisch, geluid).

Het is aangetoond dat interactie met verrijkte omgevingen resulteert in hersengroei, terwijl interactie met een arme omgeving dat niet doet. Een goede natuurspeeltuin is dan ook uitdagend ingericht. Om een plek betoverend te laten zijn voor kinderen moeten ze dingen kunnen veranderen, bouwen en ‘kapot’ maken. Ze moeten in bomen mogen klimmen, rondhangen, beestjes vangen, nat en vies kunnen worden en het liefst uit het zicht kunnen raken. Dan is avontuur verzekerd.

Mijn zoon van elf jaar gaat met twee vriendjes op avontuur in de waternatuurtuin in het Westerpark. Net zoiets als Het Woeste Westen, even groot, maar dan nog natuurlijker en wilder en er komen bijna geen mensen. Hij is namelijk wel een beetje uitgekeken op zijn vaders Woeste Westen. Eigenlijk gaan ze ‘Grijze Jager’ spelen, een boekenserie die hem kennelijk erg inspireert. Ze nemen dolken, pijl en boog, touw en mondvoorraad mee want dat hoort er bij. Halverwege de middag maak ik me ongerust; het regent al een tijdje hard, maar ze komen niet naar huis.

Als hij (te laat!) thuiskomt is hij in alle staten en begint enthousiast te vertellen dat ze tijdens de regen wel hadden geschild onder een boom, maar toch zeiknat waren geworden. Maar ze hadden een oude aansteker gevonden en ook nog een oude tuinfakkel met zo’n olieflesje. En daar zat nog een beetje olie in dus hadden ze na de bui daarmee een vuur aangemaakt en toen hadden ze hun kleren bij het vuur gedroogd terwijl ze er zelf halfnaakt omheen stonden om warm te blijven. En ze hadden echt gesurvivald want ze hadden hun koekjes geroosterd boven het vuur en ook bessen gegeten, van die rooie. Ik concludeer helaas dat het geen vlierbessen of bramen zijn geweest. Maar wat me het meest opvalt is de emotie in zijn stem, die klinkt heel anders dan anders. Hier is iets bijzonders gebeurd. Van de bessen die volgens mij niet te boek staan als eetbaar heeft hij verder gelukkig geen last gehad.

Risico's en uitdagingen

Van bezoekers krijg ik regelmatig de vraag hoe het zit met de veiligheid op Het Woeste Westen. Allereerst antwoord ik dan dat het woord 'veiligheid' niet voorkomt in mijn vocabulaire. Omstandigheden zijn nooit veilig te noemen, ook op de bank televisie kijkend kan er iets met je gebeuren. Het speelterrein is dus verre van veilig. Risico's daarentegen zijn er genoeg. Die maken juist onderdeel uit van de visie op het belang van vrij spelen in de natuur. Hieraan wordt op het informatiebord bij de ingang aandacht besteed en ook op de website en in de folder. We raden de ouders/ begeleiders aan om kinderen boven de zeven en met zwemdiploma vooral zelfstandig en vrij te laten spelen.

Voor de duidelijkheid: er bestaat natuurlijk ook nog zoiets als gevaar. Gevaar ontstaat wanneer een kind het risico van een activiteit niet kan zien of niet kan inschatten en het mogelijke letsel onevenredig hoog is ten opzichte van de ontwikkelingskansen die de activiteit biedt. Gevaar is dus ook leeftijdsafhankelijk. Zo raden wij ouders aan om kinderen onder de zeven jaar en zonder zwemdiploma onder direct toezicht te houden vanwege de aanwezigheid van de vele sloten. Als er iets fout zou gaan is er een direct verdrinkingsgevaar met de dood tot gevolg. Logischerwijs willen we dat niet. Hoewel de pedagoog Korczak het wel heeft over 'het recht van het kind op zijn eigen dood', houden wij het op het recht op een gebroken been of een hersenschudding. Dat is bij ons niet uit te sluiten en we accepteren dergelijk letsel als mogelijk risico.

Zijn vervelende ervaringen, slechte ervaringen? Regelmatig komen er kinderen die in de sloot zijn gevallen. Een deel raakt daarvan in paniek en komt huilend aanlopen al of niet met ouder. Tegen het kind zeggen we in die gevallen dat nat worden hier juist hoort en dat hij/zij juist op een goede manier een avonturier is geweest. Meestal helpt dat wel en voelen ze zich al wat stoerder worden. Ik denk dan altijd: "Tja nu huil je erom, maar je bent mooi een ervaring rijker en voor later heb je een mooi verhaal." Van vervelende ervaringen leer je het meest en daarop ben je achteraf misschien nog wel het meest trots.

Er komt een moeder met een kind naar me toe. Het kind heeft een diepe snee in zijn vinger. Hoewel ik het type snee meteen herken, vraag ik haar hoe dat gekomen is. Ze zegt dat dat kwam doordat zij rietstengels probeerde te plukken. Ik antwoord dat zij niet de eerste is die dat overkomt, dat het wekelijks wel een paar keer raak is. Ze vraagt me waarom we daar dan niet voor waarschuwen. Dat is een, vooral op zo'n moment, moeilijk te beantwoorden vraag, vind ik. Ik probeer haar uit te leggen

dat, als we daarvoor gaan waarschuwen, we voor nog oneindig veel meer moeten gaan waarschuwen. Het antwoord wordt gedeeltelijk geaccepteerd. Eigenlijk waarschuwen we ook niet omdat ik vind dat elk kind zich een keer aan riet moet hebben gesneden in zijn jeugd. Bij het plakken van de pleister zeg ik tegen het meisje dat ze nu waarschijnlijk wel heeft geleerd dat riet plukken een gevaarlijke bezigheid is. Ze knikt een beetje beduusd. Ik geef haar een dubbele pleister en een glas limonade. "Zo, nu kun je weer verder spelen", zeg ik.

Met het toestaan van risico's bieden we kinderen uitdagingen. Hoe meer risico er wordt toegestaan des te meer uitdaging een kind aan kan gaan. En hoe grotere uitdagingen een kind aan kan gaan, hoe meer ontwikkelingskansen het krijgt. Als je een kind helemaal niet in zou willen perken, kom je dus uit bij Korczak's protest tegen het inbinden van de vrijheid van kinderen: "Uit angst dat de dood het kind uit ons leven wegrukt, ontnemen wij het kind het recht om te leven."

Ik loop een rondje over het terrein en van een afstand zie ik iets boven in een van de hoge bomen dat ik niet meteen herken. Als ik dichterbij kom blijkt het een jongen te zijn die hoog in een boom zit waarvan ik niet had gedacht dat je er überhaupt in kon klimmen. Hij zit rustig te genieten op een tak op zo'n zes meter hoogte. Als ik langsliep roept de vrouw die onderaan tegen de boom een boek zit te lezen iets tegen de jongen in de boom. Dit blijkt de moeder te zijn, met naast haar een spelend dochtertje van een jaar of zes. "Zo", zeg ik, "Vind je het niet eng?" "Nou", zegt ze, "Ik heb in ieder geval geen kind meer aan hem. En hij gaat zo hoog als hij durft neem ik aan. Niet tegen te houden hè." Kijk, van dit soort ouders zouden we er veel meer moeten hebben denk ik en loop weer verder. De jongen zit nog steeds trots in zijn arendsnest.

Het aangaan van uitdagingen is iets wat heel erg in kinderen zit. Zo is het bij ons op de speeltuin niet tegen te gaan dat ze naar het verboden stukje terrein van de buurman gaan, ook al zit er een forse sloot tussen. In hele samenwerkingsprojecten gaan kinderen net zo lang met takken slepen totdat ze een redelijk stevige dam hebben gebouwd waarover ze naar dat stukje land kunnen. Exploratiedrift noem ik dat; per se ergens heen willen waar je niet mag komen of waar het onbekend is. Ik denk dan wel eens dat met diezelfde drift de oermensen vanuit Afrika uiteindelijk over de hele wereld zijn uitgewaaid.

Het risicovol spelen zit volgens evolutionair psychologen in de genen. Risicovol spelen is een intern gemotiveerd gedrag dat het kind voorziet van een opwindende positieve emotie én dat het kind blootstelt aan omstandigheden die het daarvoor vreesde. Met het verbeteren van de

vaardigheden wordt het kind meester van de situatie en is niet langer bevreesd. Dus angst vermindert als het kind bij zijn leeftijd passende, spannende uitdagingen aangaat. De neiging tot risicovol spelen zou zijn geëvolueerd door dit antifobische effect, dat nuttig is gebleken voor de overleving van onze soort.

Bij de huidige generatie kinderen is er sprake van een toename van angststoornissen. Dit kan heel goed verklaard worden door een tekort aan risicovol spel in de kindertijd. Logisch en bijna vanzelfsprekend is het, dat overwinnen van uitdagingen goed is voor het algehele zelfvertrouwen van het kind. En het doet een beroep op doorzettingsvermogen en het omgaan met frustratie als iets niet meteen lukt - belangrijke vaardigheden voor in het verdere leven.

Een observatie van een bezoeker (Helma Brouwers):

Een viertal kinderen gaat op het gammele bruggetje af over een moddersloot. Het lijkt me een erg krakkemikkig, misschien zelfs gevaarlijk, zelfbouwbruggetje dat zeker niet zou voldoen aan het attractiebesluit speeltoestellen.

De oudste van de vier kinderen neemt de leiding. "Kijk", zegt hij tegen de anderen, "zo moet je het doen." Hij pakt de boomtakken boven de brug en stapt voorzichtig de eerste plank van het bruggetje op. "En dan moet je hier op je handen en voeten, zo, je heel goed vasthouden." Hij doet het voor. "En dat laatste stuk is het moeilijkst. De planken bewegen. Je moet gaan zitten. Kijk zo, dan kun je niet vallen." Als hij aan de overkant is probeert een van de kleintjes eveneens de oversteek te maken, geholpen door de aanwijzingen van de oudste. Als hij het gered heeft juicht de hele groep en waagt het volgende kind de oversteek, onder dezelfde deskundige leiding. Toen ik het bruggetje voor het eerst zag, leek het mij van belang het zo spoedig mogelijk te repareren. Na deze observatie wist ik dat niet meer zo zeker.

Samenvattend

Elke ouder ziet zijn/haar kind het liefst in z'n element. Letterlijk blijkt dat element 'de natuur' te zijn. Vanuit evolutionair oogpunt gezien past natuur nog steeds bij ons wezen. Als een kind vrij gelaten wordt in de natuur, vrij kan spelen en risicovolle uitdagingen kan aangaan, beantwoordt dat aan zijn diepere verlangens. De persoonlijke ontwikkelingskansen die dit avontuurlijke, vrije spel in de natuur biedt zijn veelomvattend. Als ouder hoef je eigenlijk niet veel meer te doen dan het kind durven loslaten. Wat je er voor terug krijgt is een avontuurlijk kind dat kan spelen en zich kan ontwikkelen zoals de natuur dat bedoeld heeft.

Natuurspeeltuinen kunnen goed voorzien in het aanbod van natuur en avontuur, vooral omdat kinderen er vrij kunnen spelen zonder ouderlijk

toezicht, terwijl de ouder(s) toch voldoende gevoel van veiligheid ervaren. Natuurspeeltuin Het Woeste Westen is daar een goed voorbeeld van.

Mensen die na het lezen van dit artikel natuurspeeltuin Het Woeste Westen financieel willen steunen, zijn welkom om donateur of sponsor te worden. Contact via info@woestewesten.nl of www.woestewesten.nl

Geraadpleegde literatuur

- Berg, Agnes van der (2012), *Jeugd, natuur, gezondheid; factsheet*. Amsterdam, IVN
- Berg, Agnes van der (2013) *Waarom wij natuur nodig hebben; factsheet*. Amsterdam, IVN
- Huyges, Bob (2001), *Evolutionary Playwork*. Londen & New York, Routledge
- Jones, Mike (2014), *On making space for the primal nature of kids*. blog posted by Rob Hopkins, <https://www.transitionnetwork.org>
- Jong, Bart de (2015), *Rapport, Spelende kinderen in het groen*. Amsterdam, natuurspeeltuin Het Woeste Westen, stichting Hart voor de Natuur, www.woestewesten.nl
- Kahn, Peter H. & Kellert, Stephan R. (2002) *Children and Nature; Psychological, Sociocultural and, Evolutionary Investigations*. Cambridge MA, MIT Press.
- Kohnstamm, Dolph, uitspraak wordt aangehaald door Kohnstamm, Rita (2008) *Opvoedpaniek is nergens voor nodig*. Trouw 8 maart 2008
- Korczak, Janusz. (1984). *Hoe houd je van een kind*. Utrecht: Bijleveld.
- Lester, S. & Martin, M. (2007), *Play, naturally; a review of children's natural play*. London, Published for Play England by the National Children's Bureau (NCB)
- Louv, Richard (2007) *Het laatste kind in het bos*. Utrecht, Jan van Arkel.
- Sandseter, E.B. & Kennair, L.O. (2011). *Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences*. *Evolutionary Psychology*, www.epjournal.net - 2011. 9(2), 257-284.
- Tovey, Helen (2011). *Laat ze buitenspelen: pleidooi voor gezonde risico's*. Apeldoorn: Garant.
- Verboom, J. & Vries, S. de (Red.) (2006), *Topervaringen van kinderen met de natuur*. Wageningen Alterra.
- Wilson, Edward o. (1990) *Biophilia*. Harvard University Press

"Als mijn moeder het koud heeft moet ik mijn jas aan."

Sabine, 8 jaar

Het recht van het kind op leven en dood

*“Uit angst dat ons kind iets overkomt,
ontnemen we het 't leven.”*

Janusz Korczak

Martin Hup (Den Helder, 1967) studeerde biologie aan de HVA, specialiseerde zich in Natuur- en Milieueducatie (NME) aan de Universiteit van Utrecht en behaalde daar zijn docentbevoegdheid. Na projectmatig werk in het NME werkveld stond hij tien jaar voor de klas als biologiedocent gevolgd door een baan als medewerker Natuur- en Milieueducatie bij de Gemeente Amsterdam. Na in 2007 als bewoner het initiatief te hebben genomen voor de oprichting van natuurspeeltuin Het Woeste Westen is hij in 2009 als directeur in dienst getreden van stichting Hart voor de Natuur; een stichting die verantwoordelijk is voor het runnen van de natuurspeeltuin. Hij is ook de initiatiefnemer van de Avonturenclub[©]; een plaatselijk succesvolle formule waarvan op Het Woeste Westen zes clubs per week draaien met in totaal ongeveer 90 leden. Sinds 2014 is hij ook Regioconsulent Amsterdam e.o. van Stichting Springzaad, het landelijk netwerk voor speelnatuur. Martin geeft regelmatig lezingen over natuurlijk spelen.

E-mail: info@woestewesten.nl

Info: www.woestewesten.nl of www.facebook.com/hetwoestewesten